

Keim
Farby Mineralne Sp. z o.o.
ul. Fabryczna 20C
53-609 Wrocław
tel.: 71 750 00 51
www.keim.pl

„Fabrica Ecclesiae” – jak kolegiatę w Zamościu budowano...

Dom dziekanów zamojskich, historyczna rezydencja infułatów Kapituły Kolegiackiej (Infułatka), jest jednym z najstarszych budynków w Zamościu. Jego dzieje są nierozłącznie związane z historią samego Zamościa, historią kolegiaty, Akademii i Kapituły Zamojskiej. Dziekan – infułat, zarządzając kolegiatą, posiadał przywileje honorowe w postaci używania pontyfikaliów (infuły, pierścienia, pastorału, pektorału oraz innych insygniów).

Rezydencja dziekanów zamojskich miała być wizytówką kolejnych infułatów i Kapituły. Budynek usytuowany jest po południowej stronie katedry. Zaprojektowany został pod koniec XVI wieku, podobnie jak cały zespół architektoniczny, przez Bernarda Morando, który według tradycji w nim mieszkał i pracował. Ostateczny kształt, już po śmierci architekta (1600 rok), nadał mu ks. Mikołaj Kiślicki, pierwszy infułat. Po 1658 roku został częściowo przebudowany po pożarze kolegiaty. W czasie kolejnych prac budowlanych i remontowych zmieniał bryłę i wystrój. W 2. ćw. XIX wieku z woli cara Aleksandra I wysokie mansardowe dachy zastąpiono dachami czterospadowymi o niewielkim nachyleniu połaci. W okresie okupacji niemieckiej w dwóch izbach Infułatki ulokowano szkołę powszechną, a potem urząd telegraficzny wraz z Dyrekcją Poczty i Telegrafów. Budynek odzyskano dopiero w 1955 roku. W 1970 przeprowadzono remont elewacji

i restaurację portalu zewnętrznego w fasadzie. W 1989 roku wzmocniono konstrukcję i wymieniono pokrycie dachu. W latach 1990–92 po raz kolejny poddano pracom konserwatorskim portal zewnętrzny. W 1998 roku wykonano remont sieni i klatki schodowej (zdjęto okładziny z płyt pilśniowych, odsłonięto otwór drzwiowy z kamiennym portalem prowadzącym do pomieszczeń na parterze). W latach 1999–2000 wydobyto spod przemalowań właściwą strukturę wczesnobarokowego portalu na piętrze i przeprowadzono jego konserwację. W 2. poł. XX wieku górna kondygnacja budynku pełniła funkcję mieszkalną, na parterze znajdowało się Muzeum Sakralne, otwarte w 1987 roku z inicjatywy ostatniego ordynata Jana Zamoyskiego.

Infułatka to budynek murowany, tynkowany, dwukondygnacyjny, częściowo podpiwniczony, na planie prostokąta. Wnętrza w układzie trzytraktowym. Na parterze obszerna sklepiona sień. W pomieszczeniach parteru i części piętra sklepienia kolebkowo-krzyżowe. Elewacja frontowa od strony północnej, zwrócona w kierunku kolegiaty, czteroosiowa, z kamiennym, bogato zdobionym wczesnobarokowym portalem, jednym z najpiękniejszych w Polsce (przed 1620 rokiem), z trzema oknami na parterze w kamiennych obramieniach i profilowanymi opaskami okien w partii piętra. Drugi dekorowany portal prowadzi do pomieszczenia na pierwszym piętrze. Dekorację Infułatki stanowią też ozdobne zakończenia spływów w dwóch sklepionych salach oraz listwy sztukateryjne na żebrach sklepienia ze zwieńczeniem w kluczu tarczą herbową z godłem *Prus* i inicjałami NKDZ (Mikołaj Kiślicki Dziekan Zamojski) w głównej sali parteru. Renesansowa kamieniarka (oprawy trzech okien parteru w fasadzie i dwa portale wewnętrzne na parterze) mogła być wykonana według szkiców samego Bernarda Morando.

Budynek Infułatki po przebudowach, ze zmienianą kilkakrotnie formą dachu, zatartym

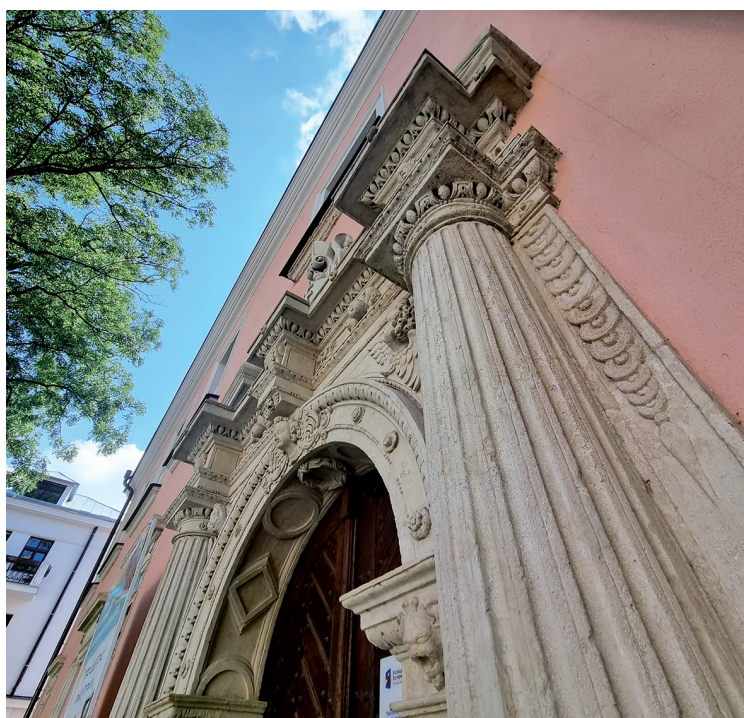
historycznym układem wnętrza, znajdował się w złym stanie technicznym i użytkowym: mury i sklepienia ze spękaniem, zagrzybiona bądź zawilgocona większość ścian, tynki odspojone, stolarka okienna zdeformowana, w fatalnym stanie. Konieczne było poddanie budynku pracom remontowo-konserwatorskim oraz modernizacyjnym, poprzedzonym rozpoznaniem badawczym (architektonicznym i konserwatorskim).

Parafia katedralna pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła w Zamościu podjęła przygotowanie i realizację *Projektu: „Fabrica Ecclesiae” – remont zabytkowego budynku Infułatki na cele rozwoju działalności kulturalno-edukacyjnej Zespołu Katedralnego w Zamościu wraz z zagospodarowaniem terenu*, dofinansowanego z funduszy europejskich z udziałem środków własnych parafii (ofiary wiernych) w ramach II konkursu VIII osi priorytetowej *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury* Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014–2020. Prace dotyczyły głównie likwidacji wtórnych otworów i przywrócenia historycznego układu otworów okiennych i drzwiowych, z uzupełnieniem elementów detali (opaski okienne i drzwiowe). Przeprowadzono konserwację wszystkich zachowanych elementów wystroju architektonicznego, w tym kamiennego głównego portalu wejściowego w elewacji frontowej oraz portali wewnętrznych na parterze i na pierwszym piętrze, z bogatą dekoracją architektoniczną oraz obramień okiennych z uzupełnieniem bądź odtworzeniem ubytków. Uzupełnieniem zadań realizowanych w *Projekcie* była konserwacja i ochrona zabytków ruchomych (zgodnie z programem prac konserwatorskich), związanych z katedrą i Infułatką, w celu stworzenia unikalnego muzeum-ośrodka prezentującego zabytki zamojskiej kolegiaty oraz historię jej powstania, rozwoju wraz z Zamościem, jej wkładu kulturowego w życie miejscowej społeczności oraz przybliżającego problemy bieżącej ochrony zabytkowej tkanki.

Prowadzone w latach 2018–2020 prace remontowe miały na celu przywrócić zabytkowemu obiektowi dobry stan techniczny, a także jego wartość estetyczną: historyczną bryłę Infułatki z dachem mansardowym i lukarnami, krytym dachówką ceramiczną, uczytelnienie pierwotnego układu wnętrza z fazy najpełniejszego rozwoju. W części parteru i pierwszego piętra Infułatki zachowana została zasadnicza bryła budynku. Zgodnie z rozwiązaniami projektowymi, obiekt został zaadaptowany na cele działalności kulturalnej, co pozwoliło na udostępnienie go zwiedzającym. W ramach tych prac zmodernizowano infrastrukturę techniczną i sanitarną w celu przystosowania obiektu

do potrzeb osób z niepełnosprawnością oraz poprawy dostępności. W budynku wykonano szereg prac służących wzmocnieniu i zabezpieczeniu struktury budowlanej, w tym założenie izolacji oraz wyprofilowanie terenu przy budynku w celu prawidłowego odprowadzania wód. Remont elewacji uwzględnił wyniki badań stratygraficznych, które pozwoliły na ustalenie historycznej kolorystyki. Pełne rozplanowanie rezydencjonalnego wnętrza domu dziekanów ukształtowane zostało po 1620 roku i tak je uczytelniono, usuwając wtórne podziały ściankami działowymi, szczególnie w pomieszczeniach ze sklepieniami. Wykonano konserwację i uzupełniono sztukaterie sklepionych sal na parterze, wraz z odtworzeniem zdeformowanych i zatraconych dekoracji spływów. Na piętrze w „przedniej” sali (refektarz) odtworzono belkowy modrzewiowy strop oraz odsłonięto i poddano zabiegom konserwatorskim fragmenty historycznych tynków i ślady dekoracji malarskiej z okresu przebudowy z czasów ks. infułata Mikołaja Kiślickiego oraz fragmenty XIX-wiecznej polichromii. W północno-wschodnim sklepionym pomieszczeniu parteru (alkierz) odsłonięto pierwotny poziom użytkowy i fragment oryginalnej posadzki ceramicznej, na podstawie którego zrekonstruowano całość.

Prace remontowo-konserwatorskie przy odtworzeniu historycznej bryły budynku Infułatki zostały zrealizowane na wysokim poziomie, zgodnie z projektem budowlanym i pozwoleniami konserwatorskimi. Znakomite efekty konserwatorsko-estetyczne uzyskano dzięki zastosowaniu między innymi renomowanych produktów firmy KEIM (wyprawy, pigmenty i farby). Remont konserwatorski

budynku przywrócił zabytkowemu obiektowi jego wartość historyczną i estetyczną oraz dobry stan techniczny, co umożliwi zachowanie go dla przyszłych pokoleń.

Zaprezentowana w Infulatce wystawa przybliża fascynujące zjawisko określane łacińskim mianem *Fabrica Ecclesiae*, ukazując wiele różnorodnych wątków poświęconych historii i sztuce Zamościa, historii nowożytnej architektury i urbanistyki, historii książki, ikonografii oraz konserwacji dzieł sztuki, a także całością przedsięwzięć związanych z budową, wyposażeniem i funkcjonowaniem najważniejszego kościoła Ordynacji Zamojskiej – dawnej kolegiaty, a od roku 1992 katedry w Zamościu. Budowa kościoła, przedstawiona w różnorodnych aspektach historycznych, artystycznych i technicznych, wiąże się ściśle z postacią fundatora Jana Zamoyskiego, wielkiego hetmana i kanclerza Rzeczypospolitej, oraz osobą włoskiego architekta Bernardo Morando.

Ekspozycja, poprzez wielowątkowość treści i środków przekazu, skierowana jest do bardzo zróżnicowanego odbiorcy, jako pierwszy etap zapoznania się z założeniem i historią miasta powstałego na „surowym korzeniu”, będącego wynikiem myśli renesansu oraz pokazuje fragment historii Rzeczypospolitej w 2. poł. XVI i początku wieku XVII.

Infulatka stanowi obecnie swoiste muzeum techniki i architektury, przeznaczone w znacznym stopniu dla dzieci i młodzieży, dającą w przystępny, interaktywny sposób, oparty na indywidualnym doświadczeniu i zabawie, podstawy wiedzy o architekturze nowożytnej, zasobie środków formalnych i pojęć obecnych w całej kulturze europejskiej i technologii budowy bez użycia maszyn i żelbetonu. Ukazanie w jednej przestrzeni kolejnych etapów powstawania nowożytnej budowli, angażujących jednostki i zespoły (fundatora, architekta, muratorów, kamieniarzy, sztukatorów, rzeźbiarzy, malarzy itp.) oraz umieszczenie na ekspozycji różnorodnych zadań i gier, wymagających w dużej części działania zespołowego, pokazuje złożoność procesów tworzenia dzieła sztuki oraz rozwija kreatywność i umiejętności interpersonalne uczestników działań muzealnych. Wystawa uczy zarówno młodszych, jak

i starszych wnikliwego patrzenia na architekturę, jej formę, proporcje, dostrzegania różnic i podobieństw stylowych, zauważenia bogactwa renesansowego i manierystycznego detalu architektonicznego niespotykanego w takiej skali i konsekwencji nigdzie indziej na terenie Polski. Ekspozycja skierowana jest również dla specjalistów i osób o szczególnych zainteresowaniach historią, sztuką, architekturą czy urbanistyką, a także procesami powstawania i konserwacji dzieł sztuki.

Zaprezentowane na wystawie fotografie i nagrania filmowe z prac konserwatorskich wykonanych w ramach projektu dotyczących architektury, rzeźby, stiuków, malarstwa, tkanin, złotnictwa i zabytkowego księgozbioru oraz eksponaty pozyskane w trakcie tychże działań, pozwalają na szczegółowe zapoznanie się z teorią i praktyką ratowania dzieł sztuki. Ważne miejsce w ekspozycji zajmują książki: rękopisy, inkunabuły i starodruki, w tym edycje dzieł renesansowych i wydawnictwa Drukarni Akademii Zamojskiej, ukazane jako podstawa wykształcenia, nośnik myśli humanistycznej, idei, teologii, muzyki, koncepcji architektonicznych i urbanistycznych, a nawet mechaniki.

W dniu 10 września 2021 roku zrealizowany *Projekt* został nagrodzony w Wojewódzkim Konkursie Otwartym o „Laur Konserwatorski 2021”. Parafia Katedralna pw. Zmartwychwstania Pańskiego i św. Tomasza Apostoła w Zamościu została wyróżniona za *Prace konserwatorskie i restauratorskie przy Domu Dziekanów Zamojskich, tzw. „Infulatce” w Zamościu – powiązane z konserwacją eksponowanych we wnętrzu zabytków ruchomych*. Była to 22 edycja konkursu organizowanego przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody Lubelskiego i Marszałka Województwa Lubelskiego. Celem organizowanego od 2000 roku konkursu jest wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich cechujących się wysoką jakością, prawidłowością działań przy zabytkach, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie im świetności i utrwalenie wartości oraz znaczenia, a także promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytkach, adaptacji i dbałości o ich właściwe utrzymanie i zagospodarowanie oraz uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

ks. Marek Dobosz

Diecezjalny Konserwator Zabytków Diecezji
Zamojsko-Lubaczowskiej

Fotografie: Paweł Reja